

*О.О. ЗЕЛЕНСЬКА, С.М. ЗЕЛЕНСЬКИЙ, Н.О. АЛЄШУГІНА,
кандидати економічних наук, доценти
Чернігівський національний технологічний університет*

Методичні підходи до оцінки рівня продовольчої безпеки

Постановка проблеми. Нинішня ситуація у сфері продовольчої безпеки України, а також об'єктивно існуючі особливості формування і відображення статистичних даних щодо параметрів функціонування вітчизняного продовольчого ринку, на нашу думку, висувають певні вимоги до методики оцінки продовольчої безпеки України та її регіонів. Із нашої точки зору, вона повинна адекватно відображати реальну ситуацію у сфері продовольчої безпеки України і, разом із тим, бути зручною у практичному використанні, насамперед у плані пошуку необхідної статистичної інформації.

Ми свідомо відмовляємося від практики виведення певного узагальнюючого індексу продовольчої безпеки України та її регіонів. Хоча подібний підхід дозволяє чітко ранжувати регіони на основі єдиного критерію, але він є малоінформативним у контексті обґрунтування системи практичних заходів, оскільки одне і те саме (низьке) значення інтегрального показника продовольчої безпеки у різних регіонах може бути викликане абсолютно різними причинами (як об'єктивними, так і суб'єктивними), що обумовлює необхідність застосування абсолютно різних механізмів виправлення ситуації (у випадку ймовірності такого виправлення в не надто віддаленій перспективі).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам визначення рівня продовольчої безпеки присвячено велику кількість праць вітчизняних і зарубіжних науковців,

зокрема Бельського В.І., Борщевського П.П., Брауна Л., Власова В.І., Волошина О.Р., Гойчук О.І., Гусакова В.Г., Гумерова Р., Дейнеко Л.В., Ільїної З.М., Калетніка Г.М., Кваші С.М., Крисанова Д.Ф., Лисака М.А., Молдаван Л.В., Пасхавера Б.Й., Саблука П.Т., Холт-Хіменеса Е., Шубравської О.В. та ін. [1-9].

Метою статті є розробка методики оцінки рівня продовольчої безпеки України та її регіонів, котра могла бути реально використана для виявлення слабких позицій у сфері забезпечення продовольчої безпеки України та виборі точок прикладання зусиль при обґрунтуванні перспективної державної політики у відповідній сфері.

Виклад основних результатів дослідження. Детальний аналіз наявних методичних відходів і методик оцінки продовольчої безпеки вказує на те, що в основі визначення рівня продовольчої безпеки певної країни лежить, передусім, критерій достатності харчування, який базується на визначенні енергетичної цінності раціону (як правило, порівняно з мінімально необхідною), ступеня задоволення фізіологічних (раціональних) потреб у його окремих компонентах тощо. Зазначений критерій часто позначається терміном «фізична доступність продовольства». Це є абсолютно виправданим і логічним при оцінці стану продовольчої безпеки країни (регіону), який склався на певний момент часу в результаті сукупного впливу всіх факторів, які її визначають. Але фізична наявність продовольства (за певною ціною) на ринку, відповідно, є їх наслідком (результатом). Відповідно, і достатність харчування

(так, як і збалансованість раціону) визначає рівень продовольчої безпеки у статичній і ретроспективній динаміці, але даний критерій не може бути використаний для її оцінки в динаміці перспективній.

Із огляду на це, а також прагнучи надати методиці визначення продовольчої безпеки максимально прикладної спрямованості, вважаємо за доцільне, передусім, зосередитись на детальному аналізі критеріїв і показників, які й обумовлюють наявні на даний час і в даному місці параметри продовольчого ринку як механізму збалансування по-

питу і пропозиції продуктів харчування (фізична доступність продовольства при цьому цілком відповідає ознакам узагальнюючого критерію продовольчої безпеки країни (регіону), у якості якого маємо намір її використовувати).

Із урахуванням усіх вищевикладених методик і методичних підходів оцінки продовольчої безпеки вважаємо за доцільне виділення чотирьох таких критеріїв, кожен із яких, у свою чергу, є результатом впливу цілого ряду передумов і факторів (рис. 1).

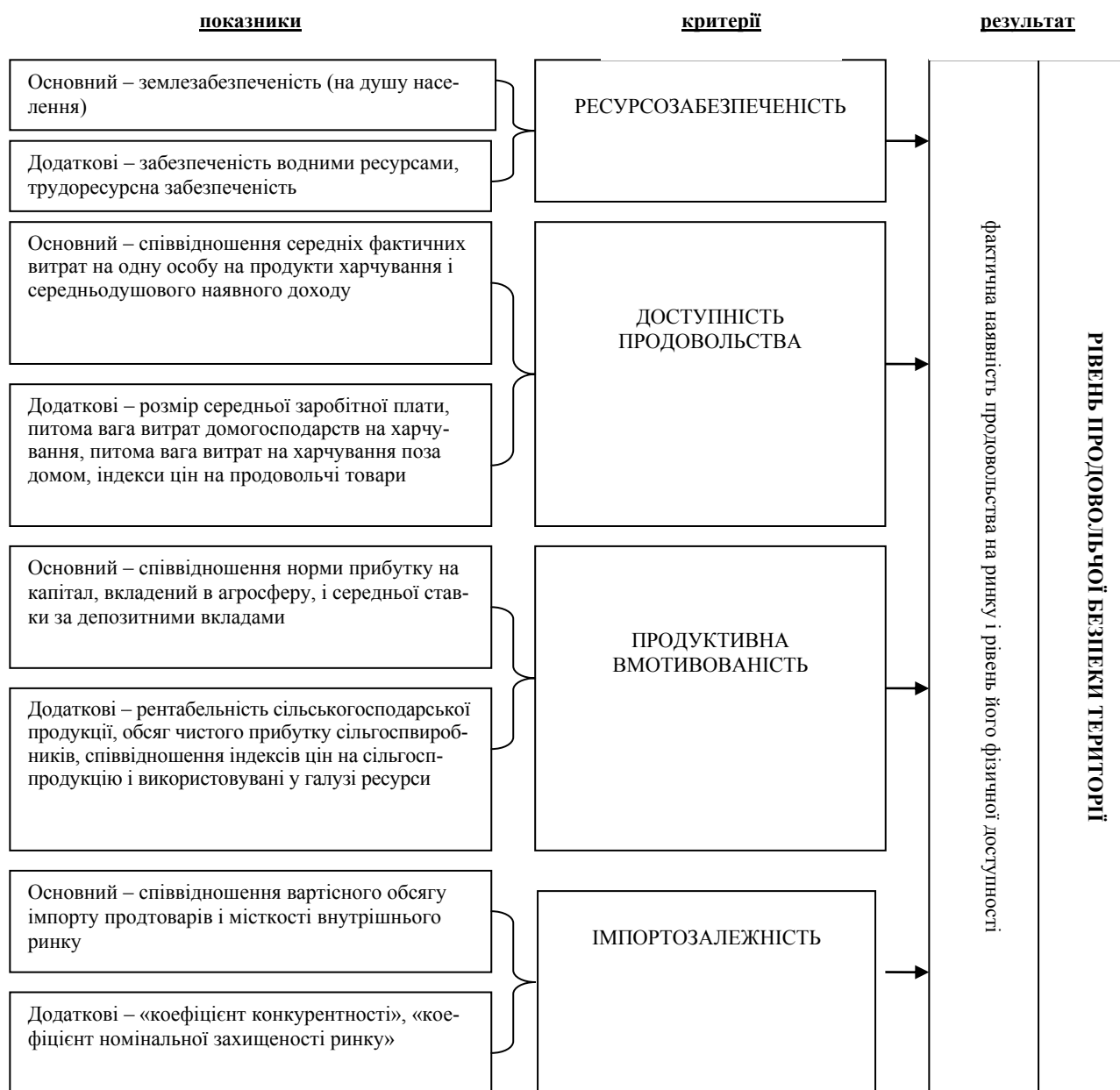

Рис. 1. Система критеріїв оцінки рівня продовольчої безпеки держави і регіонів

Джерело: власна розробка автора

У якості *першого критерію*, на нашу думку, слід розглядати ресурсозабезпеченість. Саме ресурсозабезпеченість значною мірою визначає можливості національної агросфери забезпечувати наявне населення необхідними обсягами продовольства, а переробну промисловість – достатніми обсягами сировини. Враховуючи сучасні світові тенденції ресурсного забезпечення сільськогосподарського виробництва та недоцільність формування надто громіздкої методики оцінки продовольчої безпеки, вбачаємо за доцільне оцінювати ресурсозабезпеченість агросфери за показником землезабезпеченості населення (площа сільськогосподарських угідь на 1 особу). Додатковими показниками (у разі потрапляння даних факторів до переліку лімітуючих) можуть виступати водоресурсне забезпечення сільського господарства, трудоресурсна забезпеченість тощо.

Другим невід'ємним *критерієм* продовольчої безпеки виступає доступність (економічна доступність) продовольства. Раціонально обґрунтовані нормативи продовольчого раціону населення не можуть бути досягнутими за умови відсутності підвищення його платоспроможності. До того ж необхідна місткість внутрішнього продовольчого ринку, яка виявляється у відповідному платоспроможному попиті на продтовари, обумовлює і відповідну (наявну на ринку) пропозицію продуктів харчування (внутрішнього виробництва чи імпортних). Без відповідного зростання платоспроможного попиту і місткості продовольчого ринку зростання пропозиції якісних продтоварів на ринку України не відбудеться.

Як узагальнюючий показник доступності продовольства використаємо співвідношення середніх фактичних витрат на одну особу на продукти харчування і середньодушового наявного доходу за певний період часу. У якості додаткових показників можуть виступати розміри середньодушового доходу, середньої зарплати, питомої ваги витрат на харчування за результатами опитування домогосподарств, питома вага витрат на харчування поза домом, цінова динаміка на ринку продтоварів тощо.

Оскільки забезпечення внутрішнього ринку необхідним обсягом продуктів харчуван-

ня передбачає наявність відповідної пропозиції, *третьим критерієм* продовольчої безпеки країни ми вбачаємо продуктивну вмотивованість. За умов ринкової економіки саме економічна вигода є ключовим мотиватором для агровиробників і підприємств харчової промисловості до виробництва і постачання на ринок якісної, екологічно безпечної продовольчої продукції в достатніх, відштовхуючись від потреб ринку, обсягах. В умовах низької прибутковості (або збитковості) агробізнесу не варто очікувати потрібного в цій сфері притоку капіталу, довго- і навіть короткострокових капіталовкладень, створення нових робочих місць, зростання доходів бюджетів усіх рівнів (передусім місцевих), економічного пожвавлення в сільській місцевості й дрібних поселеннях міського типу.

У якості ключового показника продуктивної вмотивованості використаємо норму прибутку на вкладений капітал (рентабельність активів) як узагальнюючий показник ефективності і доцільності вкладення капіталу в певний вид підприємницької діяльності. Для констатації відносної вигідності вкладання капіталу в агросферу порівняємо рентабельність розміщеного в ній капіталу з середньою за відповідний період часу ставкою за депозитними вкладеннями, яка вважається нижньою межею доцільності капіталовкладень для ризикового виробництва. Допоміжними показниками динаміки ефективності агробізнесу можуть бути рентабельність продукції, маса прибутку, динаміка цінового паритету продукції сільського господарства й використовуваних у ньому ресурсів тощо.

Четвертим важливим *критерієм* продовольчої безпеки країни є продовольча імпортозалежність. Погодимось із думкою економістів про доцільність використання як узагальнюючого показника оцінки імпортозалежності співвідношення вартісного обсягу імпорту певного продукту (і продовольчих товарів у цілому) та загальної місткості внутрішнього ринку (певної групи продтоварів чи продовольчого ринку в цілому). У якості допоміжних показників можна використати вже згадувані коефіцієнт конку-

рентності, коефіцієнт номінальної захищеності ринку і т.п.

Висновки. На нашу думку, головною перевагою даної методики є те, що важливе місце в ній відведено продуктивній вмотивованості виробника. У більшості ж існуючих методик, категорія продовольчої безпеки розглядається, здебільшого, з позицій споживачів продовольчої продукції. Практичне застосування пропонованої методики

дозволить адекватно відображати дійсну ситуацію у продовольчому комплексі та сфері продовольчої безпеки України (у т.ч. порівняно з іншими країнами і станом світового продовольчого ринку). Разом із тим дана методика не є надто громіздкою у практичному використанні й відповідає наявним у вітчизняній статистичній інформації показникам.

Список використаних джерел

1. *Борщевський П.* Продовольча безпека країни : стан і тенденції / П. Борщевський, Л. Дейнеко // Розбудова держави. - 2007. - № 1. - С. 66-73.
2. Виклики і шляхи агропродовольчого розвитку / Пасхавер Б.Й., Шубравська О.В., Молдаван Л.В., Крисанов Д.Ф. та ін.; за ред. Б.Й. Пасхавера; Ін-т екон. та прогноз. - К., 2009. - 432 с.
3. *Волошин О.Р.* Продовольча безпека держави та програмний підхід в системі її забезпечення / О.Р. Волошин // Науковий вісник Львівського національного ун-ту ветеринарної медицини та біотехнологій: серія "Економічні науки". - 2010. - Т.12. - № 1 (43). - С. 119-124.
4. *Гойчук О.І.* Продовольча безпека: монографія / О.І. Гойчук. - Житомир: Полісся, 2004. - 348 с.
5. *Гумеров Р.* К разработке методолого-теоретических проблем исследования продовольственной безопасности России / Р. Гумеров // Российский экономический журнал. - 2003. - № 7. - С. 9-26.
6. *Саблук П.Т.* Національна доктрина продовольчої безпеки України (проект)/ П.Т. Саблук, Г.М. Калетник, С.М. Кваша, В.І. Власов, М.А. Лисак // Економіка АПК. - 2011. - № 8. - С. 3-11.
7. Система продовольственной безопасности: закономерности формирования и факторы развития/ Ильина З.М., Гусаков В.Г., Бельский В.И. и др.; под ред. Ильиной З.М. - Минск: Ин-т экономики НАН Беларуси, 2007. - 112 с.
8. *Brown L.* The Geopolitics of Food Scarcity// Spiegel Online International. 11.02.2009 <http://www.spiegel.de/international/world/0,1518,606937,00.htmlf>
9. *Holt-Jimenez E.* The World Food Crisis// Policy Brief. October 2008. № 16 P. 4 / www.foodfirst.org.

Стаття надійшла до редакції 26.03.2015 р.

* * *

Новини АПК

Україна та Узбекистан зацікавлені у поглибленні співпраці

Україна та Узбекистан зацікавлені у поглибленні співпраці та збільшенні товарообігу аграрної продукції. З цією метою необхідно активізувати ділову комунікацію аграріїв обох країн. Про це йшла мова на зустрічі Олексія Павленка, Міністра аграрної політики та продовольства України, із Алішером Абдуалієвим, Надзвичайним і Повноважним Послом Узбекистану в Україні.

Пан Алішер Абдуалієв відзначив, що Україна займає 9 місце у структурі товарообігу Узбекистану, при цьому географічне положення країн та історичні традиції мають значно більший потенціал для плідної співпраці. Міністр Олексій Павленко відзначив активну діяльність підприємців з Узбекистану у різних галузях економіки України. Тваринництво, виробництво спирту, зернова галузь — лише деякі із можливих напрямів аграрної співпраці країн.

"Україна зацікавлена у диверсифікації ринків збуту аграрної продукції. Загальний експорт у країни Митного союзу становить 2,5 млрд доларів США, країн Азії та Близького Сходу — близько 6,6 млрд дол. США. Аграрна співпраця між Україною та Узбекистаном не має обмежуватися торгівлею. Значні можливості є у реалізації спільних інвестиційних проектів, науково-дослідній діяльності, зокрема у програмах з обміну спеціалістами», - підкреслив Олексій Павленко.

У травні поточного року у Ташкенті відбудеться Міжнародна аграрна виставка, до участі в якій запрошуються представники аграрного бізнесу України. На виставці будуть представлені досягнення країн у сільському господарстві, профільному машинобудуванні та інших суміжних галузях.

"Оптимальна співпраця у продовольчій галузі країн має будуватися на основі активних ділових контактів підприємців обох країн. Спільні аграрні та логістичні проекти мають бути взаємовигідною політикою країн", - зазначив Дмитро Шульмейстер, директор Департаменту продовольства Міністерства аграрної політики та продовольства України.

Прес-служба Мінагрополітики України

А.С. ТОЛСТИХ, аспірант
Національний університет біоресурсів і
природокористування України*

Бенчмаркінг в управлінні формуванням стратегій розвитку сільськогосподарських підприємств регіону

Постановка проблеми. Використання бенчмаркінгу в Україні не розвинене. Проте він дає змогу одержати відповідь не тільки на питання, як досягнути поставленої мети, але й на питання перспектив. Бенчмаркінг допомагає прогнозувати і планувати стратегічні дії на кілька кроків уперед. Вважаємо це перспективним напрямом у процесі управління формуванням стратегій розвитку сільськогосподарських підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Бенчмаркінг першими почали досліджувати західні вчені Р. Кемп [1], Ф. Котлер [2], Д. Аакер [3], Б. Андерсен [4]. Серед вітчизняних учених проблематику бенчмаркінгу досліджували Г.Л. Багієв [5], В.Д. Немцов, Л.Є. Довгань [6], С. Пашутін [7], О. Щегольська [8], О.М. Прус [9] та ін.

Мета статті – визначити основні поняття бенчмаркінгу, обґрунтувати відмінність між ним і конкурентним аналізом, представити класичні види й принципи бенчмаркінгу, його об'єкти. Висвітлити практичні принципи використання бенчмаркінгу в управлінні формуванням стратегії розвитку сільськогосподарського підприємства.

Виклад основних результатів дослідження. Останнім часом стає популярною методика запозичення передового досвіду – бенчмаркінг. Засновник цього поняття, керівник Глобальної мережі бенчмаркінгу Р. Кемп, розглядає його як пошук кращих

методів, які ведуть до поліпшення діяльності [1]. Ф. Котлер розглядає бенчмаркінг, як процес порівняння товарів і бізнес-процесів компанії з товарами та процесами конкурентів чи провідних компаній інших галузей для пошуку шляхів поліпшення якості цих товарів й ефективності роботи компанії [2]. В нашій країні до цього поняття ставляться поки що насторожено, побоюючись, що під ним криється промисловий шпіонаж. Вітчизняні вчені іноді помилково асоціюють бенчмаркінг із конкурентним аналізом через процес порівняння підприємства з конкурентами.

У своїй роботі О.М. Прус узагальнює поняття бенчмаркінгу як більш деталізований, формалізований та упорядкований підхід, ніж підхід конкурентного аналізу. Водночас на відміну від звичайного маркетингового дослідження бенчмаркінг – це не одноразова подія, а безперервна реалізація комплексу заходів щодо вдосконалення, результати яких в умовах наявного зворотного зв'язку порівнюються і коригуються [9].

На нашу думку, бенчмаркінг – це метод стратегічного планування, мета якого – вивчення та переймання найкращих методів ведення бізнесу, в процесі якого завдання визначаються на основі еталонних показників діяльності конкурентів і партнерів підприємства. Технологія бенчмаркінгу, на нашу думку, унікальний інструмент в управлінні формуванням стратегій розвитку, оскільки синергує в єдину систему галузевий аналіз, аналіз конкурентів та власне розробку стратегії.

* Науковий керівник – О.Д. Гудзинський, доктор економічних наук, професор.
© А.С. Толстих, 2015